

INTEGRATION ER NÅR MENNESKER MØDES

En rapport om frivillige fællesskabers inklusion af nye borgere

Kolofon

Forfattere

Rebecka Söderberg
Stud.Mag i Europæisk Etnologi. Københavns
Universitet, praktikant ved CULINN

Redaktion

Niels Righolt (red.), Gitte Engholm,
Linda Andersen og Laura Møller Henriksen

Grafisk Design

Jawhara Hammuh

Foto

Pirita Taskinen
Rebecka Söderberg

ISBN

000-00-000000-0-0

CULINN Projektet (2017)

CULINN 6149-00012B

Projektledelse

Nationalmuseet

Projektpartnere

Arbejdermuseet
Det Syriske Kulturinstitut i Danmark
Center for Kunst & Interkultur
Museum Vestsjælland
Museum Bornholm
Varde By og Omegns Museum
Immigrantmuseet
Museum Lolland-Falster

Associerede partnere

Roskilde Universitet, Performance Design
Københavns Universitet, TORS

UNIVERSITY OF
COPENHAGEN

RUC

Roskilde Universitet

BORNHOLMS MUSEUM
Ét museum - fire unikke oplevelser

INTEGRATION ER NÅR MENNESKER MØDES

En rapport om frivillige fællesskabers inklusion af nye borgere

Indholdsfortegnelse

Forord	05
Perspektiv, metode og materiale	07
Medborgerskab, museer og nye borgere	08
Kapitel 1: At arbejde sammen med frivillige	09
1.0 Introduktion: Frivillige fællesskaber	11
2.0 Nye borgere indgår som frivillige	12
3.0 Motivationer for frivillighed	14
4.0 Samskabelse eller samarbejde?	15
5.0 Frivillighedens præmisser	17
5.1 Frivillighed er midlertidig, kræver ressourcer og dialog – men kan berige museer	17
5.2 Forskellige arbejdskulturer skal mødes	17
5.3 Økonomi og tid	19
6.0 Kontakt til målgruppen og andre aktører	20
Kapitel 2: Hvordan frivillige fællesskaber arbejder	21
1.0 Ligeværdighed og magtrelationer	23
2.0 Aktiviteter og kulturmøder	24
3.0 Socialt samvær	25
4.0 Hvad gør initiativer bæredygtige?	26
4.1 De nye borgeres behov	26
4.2 Rammer og tomrum	26
4.3 At tiltrække og fastholde unge	27
4.4 Kvindegrupper og inklusion af børn	27
5.0 Praktiske hensyn - Økonomi, tid og sted	29
Opsummering af rapportens konklusioner	30
Litteratur og artikler	31
Materiale	32

Forord

Nærværende rapport baseres på en undersøgelse af frivillige fællesskaber, hvor nye borgere indgår som frivillige og som deltagere. Rapporten er blevet til som en optakt til CULINN projektets 2. fase. CULINN (Cultural Citizenship and Innovation) er et treårigt projekt, støttet af Innovationsfonden. Projektet, som er et samarbejde mellem bl.a. Nationalmuseet, Arbejdermuseet, Center for Kunst og Interkultur og Det Syriske Kulturinstitut i Danmark, udforsker kulturhistoriske museers potentiale at bidrage til aktivt medborgerskab og integration af nye borgere i det danske samfund. Projektet vil arbejde for at fremme sprogkompetencer, netværk, tilhørsforhold og aktivt medborgerskab. I projektets første fase (år 2017) har museerne udviklet forløb målrettede til sprogskoler. I den kommende fase (år 2018) vil projektet udvikle modeller for hvordan museer kan danne ramme omkring koncepter, der udvikles i samarbejder med nye borgere og aktører fra civilsamfundet. CULINN projektet vil samtidig skabe mulighed for at nye borgere kan indgå i samarbejder på museer på frivillig basis, og dermed bringe sine ressourcer i spil, udvide netværk, forbedre sprogkompetencer og udøve aktivt medborgerskab.

Formålet med denne rapport er at skabe et godt afsæt for udvikling af bæredygtige koncepter og samarbejder. Med dette formål præsenterer rapporten et indblik i de frivillige fællesskabers præmisser, principper og praksisser, som museer bør være opmærksomme på ved etablering af samarbejder og udvikling af koncepter. Rapporten kan ansues som værende en del af en trekløver, hvor rapportens fokus på frivillighed komplimenterer Jakob Skielboes rapport om museernes erfaringer af integrationsinitiativer (Skielboe 2018) og Buthaina Shaheen og Liv i Dalis rapport om nyankomne syreres møde med Danmark og opfattelse af medborgerskab (Shaheen & i Dali 2017). Sammen skaber disse tre rapporter et indblik i museernes, de frivilliges og de nye borgeres erfaringer, hvilket må betragtes som et godt afsæt for at udvikle bæredygtige koncepter.

Rapporten er inddelt i to kapitler. Indledningsvis præsenteres rapportens perspektiv, metode og materiale. Derefter følger en indføring i medborgerskabsbegrebet og dets relation til nye borgere og museer, samt eksempler på hvordan museer arbejder med medborgerskab.

Kapitel 1 gør opmærksom på en række faktorer som museerne kan have glæde af at kende til ved etablering af samarbejder med frivillige fællesskaber. Afsnittene præsenterer generelle tendenser vedrørende frivillige fællesskaber i dag, herunder deres rolle i modtagelsen af nye borgere, at nye borgere indgår som frivillige, frivilliges motivationer og præmisser, samt muligheder og begrænsninger ved forskellige samarbejdsprocesser.

Kapitel 2 byder på opmærksomhedspunkter som museer kan have glæde af ved udvikling af koncepter for og med frivillige fællesskaber. Kapitlet giver et indblik i hvordan frivillige fællesskaber arbejder med inklusion af nye borgere. På baggrund af interviews og deltagendeobservationer præsenteres nogle af de praksisser og principper der gør sig gældende i de frivillige fællesskaber, jeg har været i kontakt med. Der gøres bl.a. opmærksom på, at ligeværdighed er et bærende princip i frivillige fællesskaber, at deltagerne mødes omkring aktiviteter og socialt samvær, at bæredygtige initiativer skabes ved at tage udgangspunkt i brugernes behov, samt hvilke praktiske hensyn der bør overvejes. Afslutningsvis opsummeres rapportens konklusioner i form af en liste med opmærksomhedspunkter.

I bilag 1 præsenteres en kortlægning af frivillige fællesskaber som arbejder med nye borgere i de kommuner, hvor projektets to hovedmuseer og 5 lokale museer arbejder. Disse er Nationalmuseet og Arbejdermuseet (København), Varde By- og Omegnsmuseum (Varde), Museum Vestsjælland (Holbæk, Kalundborg, Odsherred, Ringsted, Sorø og Slagelse), Museum Bornholm (Bornholm), Immigrantmuseet (Furesø) og Museum Lolland-Falster (Lolland og Guldborgsund). Formålet med denne kortlægning er at skabe et udgangspunkt for museernes arbejde med at finde relevante samarbejdspartnere i fase 3, hvor CULINN projektets koncepter skal afprøves på disse museer. Bilag 2 præsenterer en liste med oplagte samarbejdspartnere i den frivillige verden for Nationalmuseet og Arbejdermuseet.

Perspektiv, metode og materiale

Nærværende rapport er et resultat af en 4 måneders praktikperiode på tre dage om ugen i CULINN projektet, som et led i min kandidatuddannelse i europæisk etnologi. Rapporten baseres på research i litteratur, rapporter, hjemmesider, samtaler med personer i den frivillige verden og deltagende observation ved frivillige fællesskabers arrangementer. Ifølge Nina Simons, direktør for Museum of Art and History i Santa Cruz, er en betingelse for at som museum gøre sig relevant for flere, at lytte til ikke-brugerne, lære dem at kende og lade dem være med til at forme museet (Simons 2016). Med et etnologisk perspektiv har mit fokus været at forsøge at forstå de frivillige fællesskabers hverdagspraksisser, principper og præmisser, for at med denne rapport etablere et godt afsæt for udvikling af koncepter med relevans for alle involverede aktører. Min tilgang har været et brugerorienteret perspektiv, inspireret af etnologerne Tine Damsholt og Astrid Jespersen. Damsholt og Jespersen argumenterer for nødvendigheden af at tage udgangspunkt i brugernes hverdagspraksis for at skabe bæredygtig innovation, som tages godt imod af brugerne. De betoner vigtigheden af at skabe løsninger der kan sameksistere med logikker i brugernes hverdagspraksis (Damsholt & Jespersen 2014:24). Dette på baggrund af et syn på innovation som "ongoing tinkering", som en kontinuerlig og gradvis forandring af brugernes kulturelle praksisser.

Min metodiske tilgang har derfor været, at kortlægge og opsøge frivillige fællesskaber som deler CULINN-projektets målsætning (at bidrage til at fremme tilhørsforhold, netværk, sprogkompetencer og medborgerskab), og som arbejder med de målgrupper som Nationalmuseet og Arbejdermuseet vil henvende sig til i første omgang (Unge, Kvinder og Børnefamilier). Rapportens opmærksomhedspunkter er blevet formuleret på baggrund af 8 interviews og 5 deltagende observationer i frivillige fællesskaber. Formålet med disse er, at give museerne et indblik

i nogle af de præmisser, principper og praksisser, som de frivillige fællesskaber opererer med. Etnologerne Billy Ehn og Orvar Löfgren pointerer, at "det daglige liv foregår sædvanligvis, uden at man skærer ud i pap over for hinanden, hvilke grundprincipper der gælder" (Ehn & Löfgren 2010:162). Min metodiske tilgang, at spørge medarbejdere og frivillige om deres arbejde, åbnede op for refleksioner over principperne bag det daglige arbejde. Min deltagelse i arrangementer i frivillige fællesskaber og efterfølgende notering af mine observationer, tilføjede et subjektivt indblik i hvordan de frivillige fællesskaber arbejder med inklusion af nye borgere. Ifølge Ehn og Löfgren har teksten "en distancerende og kultiverende virkning. Den fremkalder mønstre" (Ibid:161). Rapportens opmærksomhedspunkter baseres på de mønstre, tematikker og tendenser jeg har fået øje på, i bearbejdningen af materialet.

Inspireret af filosof Annemarie Mol og sociolog John Law, som hævder, at verdens kompleksitet ikke bør reduceres ved at indpasses i klassificerende skemaer (Mol & Law 2002:3), vil jeg med nærværende rapport lade den mangfoldige frivillige verdens erfaringer og praksisser komme til udtryk i form af en 'open ended' liste (Ibid:14), som kan bygges på med flere opmærksomhedspunkter ved at tale med flere eller ved at museerne gør erfaringer af samarbejder med frivillige fællesskaber som omfatter nye borgere. Ifølge Mol & Law tillader en liste at kompleksiteter fremtræder. Jeg finder denne tilgang brugbar til at belyse den frivillige verden i al dens mangfoldighed.

I nærværende rapport bruges betegnelsen nye borgere, da denne betegnelse dækker over både flygtninge og andre nye borgere. Betegnelsen flygtninge bruges i nogle tilfælde, f.eks. hvor personer som citeres eller henvises til selv bruger denne betegnelse.

Medborgerskab, museer og nye borgere

Her præsenteres en introduktion til medborgerskabsbegrebet og dets relation til nye borgere og til museer, samt et par eksempler på hvordan museer arbejder med medborgerskab.

Medborgerskabsbegrebet er nært beslægtet med statsborgerskabsbegrebet og har, ifølge professor i pædagogik Ove Korsgaard, en juridisk og en identitetsmæssig dimension. "Statsborgerskab refererer primært til individets juridiske og politiske status, mens medborgerskab mere refererer til individets opfattelse af identitet og tilhørsforhold" (Korsgaard 2008:25). Ifølge politolog Per Mouritsen er medborgerskab blevet en betegnelse for alt der er godt, og i daglig tale handler medborgerskab om deltagelse, medinddragelse og at gøre en forskel sammen med og for andre (Mouritsen 2015:7). Mouritsen påpeger, at medborgerskab også omhandler de civile, politiske og sociale rettigheder, som medborgere forventes at respektere og opretholde, og at én (ud af mange) betingelser for at nye borgere skal få adgang til disse rettigheder er, at de viser vilje til medborgerskab (Ibid). I en dansk kontekst er medborgerskabsbegrebet nemlig blevet knyttet til krav til nye borgere. Nye borgere skal bl.a. underskrive integrationsministeriets "Erklæring om integration og aktivt medborgerskab i det danske samfund", og en af de supplerende betingelser for at kunne opnå permanent opholdstilladelse er, at man består en medborgerskabsprøve eller udviser aktivt medborgerskab i Danmark under mindst et år (Ny i Danmark 2017).

CULINN-projektet anskuer museernes formidling af viden om dansk historie og kultur som en måde at klæde nye borgere på til at kunne agere som aktive medborgere i det danske samfund. Samtidig vil projektet give mulighed for at nye borgere kan indgå som frivillige i projekter på museer. Dette anskues som en måde at praktisere aktivt medborgerskab, og forventes kunne styrke tilhørsforholdet til det danske samfund, netværk og sprogkompetencer. Ambitionen er at udforske hvordan museerne kan bruges som socialt rum og som læringsrum, hvor frivillige med og uden flygtningebaggrund og museerne kan lære af hinanden og udvikle sine kompetencer. Flere danske museer har erfaring med at arbejde med medborgerskab og nye borgere (se f.eks.

Skjelboes rapport, 2018). Kvindemuseet i Aarhus har siden 2003 drevet en mentorordning kaldt Kvindemuseets Kultur møder. Herigennem mødes kvinder med og uden flygtning- eller indvandrerbaggrund i venskabslignende forhold. De kan f.eks. udforske museets udstillinger sammen eller benytte sig af andre af byens kulturelle udbud. Tanken er, at mentorer skal introducere mentees til byen og samfundet. Netværkskoordinator Susanne Balle mener, at mentorordningen er med til at skabe et tilhørsforhold til museet, til Aarhus og til samfundet.

Også internationalt arbejder mange museer med medborgerskab, som ikke er begrænset til at omhandle nye borgere. Ifølge rapporten "Museerna och mångfalden -En analys av hur den svenska museisektorn kan stödja och ta vara på utvecklingspotentialen i det mångkulturella Sverige", kan museer bruge deres kompetencer indenfor formidling og udstilling til at facilitere samtaler om aktuelle samfundsproblematikker, som kan føre til fælles eller multiple svar og perspektiver (Riksutställningar 2014:39f). At tage udgangspunkt i samfundet og de mange historier og perspektiver, hellere end at forvalte idéen om én kulturarv eller én sandhed om historien, har vist sig at fremme inklusion. Her følger et par eksempler. I udformningen af The National September 11 Memorial Museum i New York blev mange forskellige perspektiver inddraget. Formålet var at erkende og synliggøre konfliktende holdninger og skabe et museum bestående af en flerhed af perspektiver, for derigennem at hjælpe samfundet med at acceptere disse (Ibid:20). Et andet eksempel på hvordan museer kan redefinere (eller udvide) sin rolle gennem sit arbejde med medborgerskab er det Naturhistoriske Museum, Smithsonian, Washington DC. De ser det som deres sociale ansvar at forene mennesker i samfundet. De fokuserede tidligere på deres planter, dyr og fossiler, men er nu et sted, hvor de bruger deres viden om dette til at skabe rum for samtaler om samfundets fælles udfordringer relateret til miljø, teknik og forskning (Ibid:19f). Riksutställningar mener, at "Tillsammans med civilsamhället och enskilda individer kan museet samtidigt nå sitt potential i att skapa värde för medborgare och samhället genom projekt som berör och engagerar" (Riksutställningar 2014:33).

KAPITEL 1

At arbejde sammen med frivillige

Formålet med følgende kapitel er at præsentere en række opmærksomhedspunkter som museerne med fordel kan være opmærksomme på og tage hensyn til ved etablering af samarbejder med den frivillige verden. Kapitlet er inddelt i afsnit, som gør opmærksom på at de frivillige fællesskaber spiller en aktiv rolle i modtagelsen af nye borgere, hvordan nye borgere indgår som frivillige, hvad der motiverer de frivillige, hvordan forskellige samarbejdsformer kan gribes an, samt nogle af de præmisser de frivillige fællesskaber har, såsom midlertidighed og begrænset tid til rådighed, samt hvordan man etablerer kontakt til målgruppen.

Introduktion: Frivillige fællesskaber	11
Nye borgere indgår som frivillige	12
Motivationer for frivillighed	14
Samskabelse eller samarbejde?	15
Frivillighedens præmisser	17
Økonomi og tid	19
Kontakt til målgruppen og andre aktører	20

Introduktion: Frivillige fællesskaber

Den frivillige verden er mangfoldig. Den strækker sig fra det uformelle til det meget formaliserede og indbefatter alt fra enkelte personers aktive medborgerskab, netværker og lokale foreninger, til landsdækkende organisationer og selvejende institutioner (Idékatalog Frivillighedschartret 2014:4). På flygtningeområdet finder man både veletablerede organisationer som Dansk Flygtningehjælp og relativt nyopstartede netværk som Venligboerne. Graden af formalisering har betydning for økonomi, struktur og frivillighedens omfang og indhold. I frivillige foreninger og netværk er ofte alt arbejde frivilligt. Alle beslutninger træffes af medlemmerne og midlerne kommer typisk fra medlemskontingenter (Center for Frivilligt Socialt Arbejde 2017). Organisationer og selvejende institutioner har en daglig leder, ansatte medarbejdere og frivillige, og kræver dermed større finansiering. I nærværende rapport vil jeg dog ikke gå nærmere ind på forskelle ved organisationsformer, men fokusere på de erfaringer, principper og praksisser, der går igen på tværs af frivillige fællesskaber som indbefatter nye borgere. Inspireret af Frivilligrådet bruger jeg betegnelsen frivillige fællesskaber for at dække over den frivillige verdens mangfoldighed.

Frivillige fællesskaber spiller i dag en aktiv rolle i modtagelsen af nye borgere. Morten Goll, daglig leder af medborgerhuset Trampolinhuset, omtaler civilsamfundet som det sted, hvor nye borgere kan blive mødt som medborgere og civilister i stedet for som klienter. Han mener, at civilsamfundet har potentiale for at skabe sociale relationer og hjælpe nye borgere med at blive aktive medborgere, og dermed modvirke risikoen for at blive isoleret fra samfundet, handlingslammet og fastholdt i klientrollen i velfærdssamfundet. Morten siger, at

”Der er ikke noget folk hellere vil, end at være en del af en sammenhæng. Det handler om ligeværd”.

I rapporten 'Dokumentationsindsatsen - Civilsamfundet bygger bro' fra 2016 fastslås en empirisk begrundet sammenhænge mellem aktiv foreningsdeltagelse, frivilligt arbejde og integration.

”Samlet set viser undersøgelsen, at nydanskere oplever, at deres frivillige foreningsengagement styrker deres muligheder for, og evne til, at agere som samfundsborgere i Danmark. Det giver samtidig nydanskerne en større oplevelse af tillid og anerkendelse samt tilknytning til samfundet.” (Oxford Research 2016:4)

Den frivillige verden kan med andre ord tilbyde nye borgere en vej ind i samfundet, ved at inkludere dem som aktive medborgere i frivillige fællesskaber.

Nye borgere indgår som frivillige

I frivillige fællesskaber arbejdes der for at nye borgeres ressourcer skal synliggøres og bringes i spil, f.eks. gennem muligheden for at træde til som frivillig ved specifikke arrangementer eller med sine kompetencer indenfor et specifikt område (f.eks. madlavning, syning, hårklipning, sprog eller grafisk design). Følgende afsnit præsenterer eksempler på hvordan nye borgere indgår som frivillige i frivillige fællesskaber, samt hvilke fordele der er forbundet med at inddrage nye borgere som frivillige.

I samtlige frivillige fællesskaber, jeg har været i kontakt med, indgår frivillige med flygtninge- eller indvandrerbaggrund. De engagerer sig i det frivillige arbejde på forskellige måder og kaldes mikrofrivillige, brugerfrivillige, ad hoc frivillige, praktikanter, frivillige uden cpr-nummer, mentorkorps, rollemodeller eller frivillige med flygtningebaggrund, men en fællesnævner er, at deres ressourcer synliggøres og aktiveres. Morten Goll mener, at intet menneske vil frames som asylansøger eller flygtning, da disse ord i dag associeres med at være et offer eller en skurk. I Trampolinhuset begyndte de nye borgere at omtale sig selv som frivillige. Morten mener, at der er brug for nye ord til at differentiere mellem forskellige slags deltagere for at synliggøre forskellige behov. Trampolinhuset omtaler derfor deltagerne som frivillige med cpr nr og frivillige uden cpr-nr.

Lone Tinor-Centi, chef for Frivillignet, Dansk Flygtningehjælp (DFH) påpeger, at mange af de flygtninge, som kom til Danmark i 2015 nu er godt i gang med at etablere sig i samfundet. De vil gerne "give tilbage" til samfundet, og give videre af deres erfaringer til nye borgere. Ifølge Lone har dette skabt nye former for frivillighed, og de nye engagerer sig som f.eks. lektiehjælper, hverdagstolke, oplægsholdere og modtagerguidere. DFH har i år 2018 fokus på at få flere nye borgere

ind som frivillige ud fra en værdighedsbetragtning, og Lone mener, at som frivillig får man en plads i samfundet og oplever at kunne gøre gavn for andre. Hun beskriver mikrofrivillighed som en god ramme for at få flere nye borgere ind som frivillige. Mikrofrivillighed indebærer, at man løfter en opgave uden at binde sig til at udføre kontinuerligt frivilligt arbejde. Ifølge Birgith Rasmussen, souschef for Integrationshuset Kringlebakken, harmonerer denne form for frivillighed med de nye borgeres præmisser og praksisser, da frivillighed eksisterer i det bedste velgående i uformelle netværker, så som naborelationer.

I Kvindemuseets Kultur møder agerer mentees frivillige ved specifikke arrangementer, hvor de f.eks. holder et oplæg eller bidrager med kompetencer indenfor grafisk design. Museet har også erfaring med et 2-årigt projekt, som opstod på baggrund for et behov af at synliggøre mentorordningens mentees som ressourcestærke kvinder med vigtige erfaringer. 17 kvinder med indvandrerbaggrund dannede et rollemodelkorps, som holdt oplæg på sprogskoler og arbejdspladser om hvordan det var at etablere sig i Danmark. Kvindemuseet har efterfølgende lavet en udstilling i samarbejde med rollemodelkorpsset og deres børn, med udgangspunkt i kvindernes historier.

Kolding Kommune har haft succes med at oprette et modtagerkorps af frivillige med flygtningebaggrund, som tilknyttede nye borgere i kommunen (Jørgensen et al. 2017:24). Fordelene ved at de frivillige har flygtningebaggrund er, at de har været igennem den proces, de nye borgere står overfor, og kan bygge bro til det nye samfund. Modtagerkorpsset har især stor gavn af at kunne tale de nye borgeres modersmål og at have kendskab til de hverdagslige gøremål, som nye borgere kan have brug for at blive guidet til hvordan de gribes

an (alt fra bus, bank, indkøb og lægebesøg). De frivillige rekrutteres på sprogskoler, hvorefter de deltager i informationsmøder og individuelle møder om at være frivillig (Ibid). Også Røde Kors påpeger fordele ved at inddrage nye borgere som frivillige i netværksaktiviteter:

”De flygtninge, der har været her i noget tid, bør ses som en ressource og som nogle, der kan kvalificere og indgå som frivillige i de aktiviteter, I iværksætter. De kan fx være sproglige og kulturelle brobyggere for de nyankomne flygtninge, der ikke taler sproget” (Røde Kors 2017:37)

Alma Bekturganova Andersen fra VerdensKulturCentret (VKC) og Verdens Kvinder i Danmark (VK) fortæller, at mange nye borgere holder deres første oplæg på dansk i VKC, og ifølge Alma er det inspirerende **”at høre andre tale flydende forkert dansk”**.

I Trampolinhuset tilbydes nye borgere praktik. De frivillige uden cpr nr indgår en kontrakt på f.eks. 2 dage om ugen, hvormed de forpligter sig til at deltage i en af husets aktiviteter, f.eks. danskundervisning og at tage ansvar for opgaver nødvendige for husets drift, f.eks. køkkentjans, og får til gengæld deres busbillet fra asylcentret betalt. Med en ny beskæftigelsesrettet indsats, Next Practice, vil Trampolinhuset omstrukturere det frivillige arbejde, så dette er med til at opkvalificere den frivillige til et job. Kompetenceafklaring og etablering af kontakt til virksomheder er også en del af indsatsen (Goll 2017). I Trampolinhuset uddannes også frivillige uden cpr nr til at guide i kunststillinger i Center for Art on Migration Politics (CAMP). Her deles en kunsthistoriker og en frivillig uden cpr nr om opgaven at guide besøgende i udstillingen. En af erfaringerne med dette er, at de

frivillige uden cpr-nr, som har konkrete erfaringer med asylcenterliv, kan tilføre en ekstra dimension af forståelse for kunst om migration. Morten mener, at der findes en risiko for at kunstfolk **”æstetiserer meningen ud af værket”**, men at de frivilliges perspektiver gør, at beskuerne bliver nødt til at åbne øjnene en gang mere.

På baggrund af ovenstående eksempler gøres opmærksom på, at frivillige fællesskaber inkluderer nye borgere som frivillige, og at de nye borgeres frivillige engagement skaber værdi for såvel den enkelte som for andre borgere.

Motivationer for frivillighed

I det følgende præsenteres motivationer for frivillighed, med udgangspunkt i Frivilligrapporten. Frivilligrapporten 2016-2018 udgives af Center for Frivilligt Socialt Arbejde og udgøres af tre delundersøgelser af befolkningens frivillige engagement (Frovin 2017).

40 pct. af den danske befolkning engagerer sig i frivilligt arbejde, og de frivillige bruger i gennemsnit 15 timer om måneden på deres frivillige engagement (Frivilligrapporten 2016-2018:4). Idrætsområdet engagerer flest frivillige (26pct), og velfærdsområdet, (socialt og humanitært arbejde) engagerer næst flest (22 pct) (Ibid:10).

Frivilligrapporten konkluderer, at de frivillige primært motiveres af at kunne gøre en forskel (85 pct). Derudover er det betydningsfuldt for de frivillige, at de kan have det sjovt indenfor fællesskabets rammer. De frivilliges motivation kan dermed sammenfattes i de tre motivations-s'er "Sjovt, sammen om sagen" (Frovin 2017).

"For foreninger, kommuner og andre, der vil tiltrække og fastholde frivillige, handler det altså i høj grad om at sælge ikke bare sagen, men også fællesskabet og den personlige oplevelse til de frivillige" (Frovin 2017)

Frivilligrapporten viser, at frivillige er mindre optaget af hvor/i hvilken organisation de er frivillige, end at de tre motivations-s'er er opfyldt.

"Når vi oplever, at vi er en del af et fællesskab og samtidig har det sjovt, mens vi arbejder for en sag, så motiverer det os til at fortsætte med at være frivillige" siger analysekonsulent og koordinator Mette Hjære (Ibid:2017). Blandt de danskere, som ikke udfører frivilligt arbejde, oplyser hele 46 pct af de unge (mellem 16-29 år) at de gerne

ville være frivillige, hvis de blev opfordret til det (Frivilligrapporten 2016-2018:17).

Hovedparten af det frivillige arbejde udføres i foreninger eller organisationer (63 pct), men som noget nyt har Frivilligrapporten denne gang undersøgt hvor mange, der engagerer sig i mere uformelle initiativer. 10 pct af de frivillige engagerer sig udenfor foreningsregi (Ibid:11). Ifølge Vibe Klarup, formand for Frivilligrådet, ses en ny bølge i civilsamfundet, at flere engagerer sig frivilligt i lokale nye initiativer udenom de traditionelle organisationer, f.eks. for flygtningemodtagelse.

"Vi ser lige nu en mobilisering af civilsamfundet, som bedst kan sammenlignes ved det engagement, vi så i 70'erne. Denne gang ser folk ikke ud til at være drevet af en samfundskritik, men af et ønske om at skabe et bedre liv for sig selv og for andre der, hvor de bor", siger Vibe Klarup (Frovin 2017).

Venligboernes succes med at tiltrække frivillige understreger Frivilligrapportens konklusion, at frivillige først og fremmest er optaget af sagen. Klarup opfordrer de traditionelle foreninger til at lade sig inspirere af hvordan nye initiativer engagerer frivillige,"f. eks ved at give frivillige større indflydelse på foreningens tilbud og aktiviteter" (Ibid)

Sådan arbejder I med de tre motivations-s'er:

Sagen: *Hvad er jeres sag? Hvilken særlig forskel gør frivillige for andre, når de engagerer sig hos jer?*

Sammen: *Hvad kendetegner jeres fællesskab?*

Sjovt: *Hvad giver frivillige energi hos jer? Hvilken personlig følelse/oplevelse tager de med hjem?'*

Samskabelse eller samarbejde?

I det følgende gøres der opmærksom på hvordan forskellige samarbejdsformer kan indebære forskellige udfordringer og resultater. Tanken med at inddrage eksempler fra samarbejder mellem kommuner og frivillige fællesskaber er, at museer, på trods af en række grundlæggende forskelle mellem museer og kommuner, kan lære af deres erfaringer med samarbejdsprocesser.

I den frivillige verden er samskabelse et centralt begreb. Samskabelse kan beskrives som "en metode, hvor forskellige parter mødes ligeværdigt. Man idéudvikler sammen og imødegår udfordringer. Alle parter er med til at definere udfordringer og opgaver" (Jørgensen et al.2017:12). Et projekt, som har erfaringer med samskabelse og samarbejde mellem kommuner og civilsamfund på flygtningeområdet er Lokalsamfundet bygger bro (LBB), som er et samarbejde mellem Dansk Flygtningehjælp, Røde Kors og fem kommuner: Aalborg, Lejre, Kolding, Ringkøbing-Skjern og Rudersdal. LBB er en del af strategien Civilsamfundet bygger bro, som fra 2014-2017 finansieres af Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet. Formålet med det treårige projekt var at udvikle rammer for hvordan kommuner og civilsamfundsaktører kan samarbejde om modtagelse af flygtninge (Ibid:4). På baggrund af projektet er der blevet udviklet et metodekatalog, som henvender sig både til kommunale og frivillige aktører. Metodekataloget fastslår, at samskabelse i mange tilfælde skaber bedre og mere holdbare løsninger, men påpeger samtidig, at samskabelse kan tage mange forskellige udtryk. De lokale præmisser og projektets karakter er afgørende for hvilken samarbejdsform, der egner sig bedst og det er ikke i alle samarbejdssituationer, hvor samskabelse er en anvendelig metode (Ibid:13). Et velfungerende samarbejde kan være en bedre

løsning f.eks. i situationer, hvor aktiviteter allerede er veletablerede eller hvor en af aktørerne har det endelige ansvar, og der derfor ikke er tale om et ligeværdigt samarbejde. Metodekataloget omtaler åbenhed og risikovillighed som en forudsætning for en god samskabelsesproces, og anbefaler at arbejde for at opnå en ligelig repræsentation af aktører fra kommune og civilsamfund, samt at overveje at inddrage flygtninge for at sikre relevans (Ibid).

Ifølge Dorte Nørregaard, udviklingsleder på Center for Frivilligt Socialt Arbejde, er graden af åbenhed i samspillet afgørende for hvilke udfordringer der opstår og hvilke resultater, der opnås (Nørregaard 2016).

Udfordringer ved forskellige samarbejdsprocesser

- I den stramt styrede proces er resultatet stort set defineret på forhånd, og der kommer ikke andre supplerende forslag til løsninger op i processen. Til gengæld kan det være svært at skabe ejerskab hos aktører i den frivillige verden, når de ikke selv deltager i processen.
- I den semi-styrede proces opstår der alternative løsningsforslag og bud på aktiviteter. Til gengæld kan udfordringen blive at beslutte om nye løsninger og aktiviteter passer med det oprindelige afsæt og formål.
- I den helt åbne samskabelsesproces er de involverede parter med til at definere både problem, behov og løsninger, hvilket giver radikalt nye ideer til løsninger og samarbejder. Til gengæld kan udfordringen være, at deltagerne i processen kan fortabe sig i forvirring, hvis der ikke sikres en grundig processtyring og løbende information.²

² Kilde: Nørregaard 2016: <https://frivillighed.dk/viden-og-fakta/artikler/7-erfaringer-med-samarbejde-og-samskabelse>

Nørregaard påpeger, at erfaringer fra samarbejder mellem kommuner og den frivillige verden viser, at en betingelse for bæredygtighed er, at de frivillige inddrages tidligt. Med et eksempel fra Viborg og Hillerød kommune konkluderes der at hvis initiativet og idéen kommer fra kommunen, kan det være vanskeligt at forankre projektet i lokale foreninger, som anskuer projektet som værende kommunens eget tilbud. "Vores erfaring er, at jo tidligere frivillige foreninger inddrages i projektet, jo større ejerskab følger der med" (Ibid).

Uanset hvilke former for samarbejder det enkelte museum vælger at indlede, kan Frivillighedschartret være værd at kende til. Frivillighedschartret er udviklet af foreninger, organisationer, kommuner og regioner, og beskriver de nationale visioner, grundlæggende rammer og værdier for samspillet mellem det frivillige Danmark og offentlige institutioner (Nørregaard 2016). Frivillighedschartret, eller Charter for samspil mellem den frivillige verden og det offentlige, blev lanceret i 2001 og fornyet i 2013. Frivilligchartret betoner vægten af tillid, gensidighed og samarbejde mellem den frivillige verden og det offentlige (Ibid). Chartret opfordrer til et ligeværdigt samspil, hvor det offentlige inddrager organisationerne, foreningerne og de frivillige i alle relevante spørgsmål og sammenhænge, og at parterne i fællesskab analyserer udfordringer og muligheder (Frivillighedschartret 2013:2). I 2014 udgav styregruppen bag Frivilligchartret "Idékatalog i forbindelse med Charter for samspil mellem den frivillige verden og det offentlige". Kataloget kommer med idéer til hvordan intentionerne fra Frivillighedschartret kan forankres lokalt. Idékataloget er udviklet på baggrund af regionale dialogmøder, hvor to grundlæggende præmisser for samspillet blev italesat og brugt som afsæt for

debatterne: At den frivillige verden er mangfoldig og at samarbejdet kan have mange former (Idékatalog Frivilligchartret 2014:2). Idékataloget betoner vægten af at tage udgangspunkt i den lokale kontekst i udviklingen af samarbejder.

"I et samspil må man have øje for, hvilke typer samarbejder og opgaver den frivillige verden kan have ressourcer og lyst til at indgå i. (...) En forståelse for den lokale kontekst og lokale aktørers ønsker og præmisser er derfor afgørende for udviklingen af en god samarbejdsform" (Idékatalog Frivilligchartret 2014:2-6)

Museerne kan derfor med fordel udforske lokale frivillige fællesskaber og gøre sig overvejelser om hvilke samarbejdsformer, som egner sig bedst til det aktuelle projekt og den lokale kontekst.

Frivillighedens præmisser

I dette afsnit præsenteres nogle af de præmisser, som gør sig gældende for frivillige fællesskaber.

Frivillighed er midlertidig, kræver ressourcer og dialog - men kan berige museer

Midlertidighed er et grundvilkår, når man arbejder med frivillige (Mouritsen 2015:13). Frivilligrapporten pointerer, at de frivillige i dag ikke hengiver sig til livslange medlemskaber, men at sagen er vigtigere end organisationen. I frivillige fællesskaber, hvor aktiviteter primært er placeret i dagtimerne, må man forholde sig til at de frivillige enten er studerende eller ledige, hvilket i sig selv skaber et midlertidigt engagement.

Frivillighed belønnes ikke økonomisk, men socialt og erfaringsmæssigt. Dette betyder dog ikke at det er gratis at have frivillige - det kræver ressourcer. De frivillige skal introduceres, koordineres, motiveres, anerkendes og fastholdes på hver deres måde.

LBBs evalueringsrapport konkluderer, at kontinuitet og pleje af personlige relationer har positive resultater på projekternes drift og resultater (LG Insight 2017:4). Rapporten anbefaler at der afsættes tid og ressourcer til etablering og koordinering af samarbejder, samt at der arbejdes for ledelsesmæssig og politisk opbakning, for at skabe resultat og forankring (Ibid:7). Denne erfaring bakkes op af Frivillighedschartrets idékatalog. "Stort set alle undersøgelser af samspil mellem den frivillige verden og det offentlige viser, at godt samarbejde bygger på og lever af gode personlige møder og relationer. Det er ofte igennem dialog og gode relationer, at det innovative samspil skabes" (Idekatalog Frivillighedschartret 2014:11). Idekataloget anbefaler at man skaber anledning til at folk mødes, f.eks. gennem faste dialogmøder, temamøder, eller medarbejderbesøg i foreninger på deres hjemmebane, f.eks. i lektiecaféen (Ibid.).

Ifølge Susanne Balle fra Kvindemuseets Kulturmøder kan museer have stor gavn af den idérigdom og de netværker de frivillige kommer med. Birgith Rasmussen fra Integrationshuset Kringlebakken påpeger, at de frivillige bidrager til at modvirke stagnering og skabe et dynamisk hus i løbende udvikling, ved at bringe en mangfoldighed af kompetencer og holdninger. I Riksutställningars rapport konkluderes det, at involvering af frivillige i museernes virke har vist sig fremme den interne mangfoldighed og bidrage til en flerhed af kompetencer og perspektiver, øget lokal forankring, flere netværker og broer til underrepræsenterede grupper af besøgere (Riksutställningar 2014:36). Museerne kan derfor have stor gavn af at arbejde sammen med frivillige.

Forskellige arbejdskulturer skal mødes

I evalueringen af LBB beskrives kendskab til hinanden som nøgle til det gode samarbejde (LG Insight 2017:6). Evalueringen pointerer vægten af et respektfuldt møde, med tro på hinandens gode intentioner og forståelse for forskellige præmisser. Der anbefales at indledningsvis afstemme forventninger og mål med samarbejdet, for at tydeliggøre forskellige ambitioner og muligheder. Senere kræves der, at rolle- og ansvarsfordeling tydeliggøres og formaliseres. For et velfungerende samspil kræves en forståelse for de forskellige roller og vilkår, som den frivillige verden og det offentlige er underlagt. I LBBs metodebrochure beskrives de forskellige præmisser, vilkår og logikker den kommunale medarbejder og den frivillige har. Der gøres opmærksom på, at frivillige arbejder på andre måder og motiveres af andre ting (Jørgensen et al 2017:4). De forskellige præmisser beskrives som følgende:

Kommunale medarbejdere	Frivillig
Til rådighed inden for arbejdstid	Til rådighed (ofte efter arbejdstid)
Fagligt forpligtet	Følelsesmæssigt forpligtet
Loven og faglig etik som rettesnor	Personlig etik som rettesnor
Loven som ramme for arbejdet	Lysten som ramme for arbejdet
Hjælper i sit arbejde	Hjælper i sin fritid
Lønnet	Ulønnet

* Kilde: Jørgensen et al 2017:33

Samtidigt påpeges de ligheder og fælles mål den offentlige og den frivillige verden har som værende:

- Mål om den bedste mulige modtagelse af flygtninge
- Motiveret af opgaven
- Har behov for samarbejde
- Begrænset tid til rådighed.

Der gøres dermed opmærksom på, at forskellige mål og kulturer skal mødes, for at skabe gode samarbejder mellem kommune og civilsamfundsaktører (Ibid).

Økonomi og tid

I etableringen af samarbejder mellem museer og frivillige fællesskaber kan det være en god idé at kende til de økonomiske rammer de frivillige fællesskaber er underlagt. Den undersøgelse, som nærværende rapport baseres på viser at en grundlæggende præmis for mange frivillige fællesskaber er, at de løbende skal søge fondsmidler for at dække udgifter forbundet med driftsomkostninger og aktiviteter. Foreninger kan hvert år søge om økonomisk støtte til frivilligt socialt arbejde for at dække udgifter for f.eks. aktiviteter, udflugter og museumsbesøg. Den økonomiske støtte kaldes §18 midler og ansøges hos socialudvalget i kommunen. Derudover er nogle blevet bevilliget permanent finansiering af Socialforvaltningen, imens andre skal søge midler for hvert år. Nogle modtager donationer fra privatpersoner eller bliver sponsoreret af private virksomheder. I flere tilfælde er der en håndfuld medarbejdere ansat, som står for ledelse, administration, koordination, fundraising og rådgivning. Resten af ressourcerne er frivillige, som ikke får økonomisk, men social og erfaringsmæssig belønning. I mange foreninger og i de frivillige fællesskaber som udformes som netværker (så som Venligboerne) er alle ressourcer frivillige. Der findes dog undtagelser og variationer, og det anbefales derfor, at hvert enkelt museum undersøger hvordan de lokale mulige samarbejdspartnere fungerer og finansieres.

I samarbejdet med frivillige fællesskaber kan det være godt at være klar over, at de frivillige har travlt. De brænder for deres sag og arbejder hårdt for denne. Desuden kan der findes en form for undersøgelsestræthed, da mange aktører i samfundet viser interesse for deres arbejde med nye borgere. Det er derfor en fordel at ruste sig med tålmodighed og at gøre sig overvejelser

om, hvad de frivillige fællesskaber kan få ud af samarbejder med museer, således at kontakten fremstår interessant for alle parter.

Kontakt til målgruppen og andre aktører

I det følgende præsenteres erfaringer med at etablere kontakt til målgruppen og andre aktører.

Alma fra VKC og VK påpeger, at det tager tid og ressourcer at opbygge og udvide et netværk, som gør, at man kan nå målgruppen. Birgith fra Kringlebakken mener, at man ved opstart af nye projekter må ruste sig med mod og tålmodighed, og afsætte ressourcer til at etablere et bredt netværk. Hun anbefaler, at museerne allierer sig med dem, der har den daglige kontakt til målgruppen. Kringlebakken har eksisteret siden 1999 og har et bredt netværk af f.eks. sundhedsplejersker og andre, som kan henvise kvinder til huset. De har også god erfaring med en opsøgende indsats fra 2008, hvor de bankede døre, for at få fat i de mest isolerede kvinder. Ifølge Susanne fra Kvindemuseets Kulturmøder er mund til mund en effektiv metode. Hun har god erfaring med at tage derhen, hvor målgruppen er, og fortælle om Kvindemuseets mentornetværk. Hun har f.eks. besøgt bydelsmødre, integrationsnet og sprogskoler. Susanne fortæller at de har samarbejdspartens indenfor det kommunale, med sprogskoler, blå kors, Aarhus Universitet, frivilligcentret, samt andre frivilligrupper. Netværk og samarbejder gør det nemmere at rekruttere både mentorer og mentees, at tiltrække publikum til arrangementer samt at få ny viden på området.

Museerne kan med fordel udforske hvilke mulige samarbejdspartnere der er i lokalsamfundet, som arbejder med nye borgere, udover de frivillige fællesskaber. Disse kunne f.eks. være kirkelige organisationer, idrætsforeninger, kulturforeninger, biblioteker, frivilligcentre, boligsociale foreninger og kommunen.

Ifølge Røde Kors håndbog til ledere af netværksaktiviteter er kommunen den bedste indgang til kontakt til nyankomne flygtninge. Sammen med kommunen kan behov og målgruppe afdækkes.

”Når flygtninge får opholdstilladelse, bliver de boligplaceret i en kommune. Det er den nye bopælskommune, der ved, hvornår der ankommer flygtninge, og hvem de er – og det er kommunen, der har ansvaret for at iværksætte det lovbestemte integrationsprogram. Derfor er kommunen en meget vigtig samarbejdspartner. Hvis I kan indgå en samarbejdsaftale med kommunen og sørge for, at den formidler jeres tilbud til nyankomne flygtninge, kan I sikre jer, at alle får tilbuddet.”
(Røde Kors 2017:11)

I de fleste kommuner er det jobcentret som har ansvaret for modtagelse af flygtninge. Jobcentret har den kontinuerlige kontakt, og her laves integrationsprogram og integrationskontrakt. Hvis det handler om børnefamilier og unge kan ansvaret dog ligge hos Socialforvaltningen.

Frivilligcentre er paraplyorganisationer for lokale frivillige foreninger. Der findes 68 frivilligcentre fordelt over hele Danmark. Frivilligcentre har basal bevilling fra kommunen og søger derudover fondsmidler til at realisere projekter. De har en stærk lokal forankring og samarbejder med lokale aktører og foreninger. Deres lokale forankring og kendskab til lokale frivillige fællesskaber gør dem til et oplagt bindeled mellem museer og frivillige fællesskaber.

KAPITEL 2

Hvordan frivillige fællesskaber arbejder

I det følgende kapitel præsenteres en række opmærksomhedspunkter som museerne kan have glæde af ved udviklingen af koncepter for og med frivillige fællesskaber. Kapitlet giver et indblik i hvordan frivillige fællesskaber arbejder, ved at belyse nogle af de frivillige fællesskabers principper og praksisser. Opmærksomhedspunkterne er tematisk formulerede på baggrund af samtaler med medarbejdere og frivillige og deltagelse i frivillige fællesskabers aktiviteter. Kapitlet er inddelt i afsnit, som beskriver hvordan frivillige fællesskaber arbejder med ligeværdighed, aktiviteter og socialt samvær, hvad der gør initiativer bæredygtige, samt praktiske hensyn.

Ligeværdighed og magtrelationer	23
Aktiviteter og kulturmøder	24
Socialt samvær	25
Hvad gør initiativer bæredygtige?	26
De nye borgeres behov	26
Rammer og tomrum	26
At tiltrække og fastholde unge	27
Kvindegrupper og inklusion af børn	27
Praktiske hensyn - Økonomi, tid og sted	29

Ligeværdighed og magtrelationer

I frivillige fællesskaber på flygtningeområdet ses der en tendens til et opgør med godgørenhedstanken. Trampolinhuset mener, at "Målet er at bevæge sig mere i retning af at give mennesker en platform for aktiv deltagelse i et demokratisk rum, hvor alle parter er ligeværdige, inkluderende og arbejder sammen i fællesskabets interesse. Godgørenhedstanken kan give grobund for et ikke ligeværdigt forhold, hvor nogle bliver modtagere og andre givere, som gør noget for andre" (Haider 2016:18). Det ligeværdige møde mellem mennesker er en central værdi i de frivillige fællesskaber, hvilket bl.a. kommer til udtryk ved at alle ansues som deltagere og som mennesker med ressourcer. I DFUNK, Dansk Flygtningehjælps (DFH) ungdomsorganisation, taler man f.eks. om aktiviteter med, ikke for flygtninge. Lone Tinor-Centi fra DFH mener, at denne tendens til fokus på deltagelse ses både i retorikken og det praktiske arbejde, hvor der arbejdes for, at flere udsatte borgere kan blive deltagere i det frivillige sociale arbejde, og være med til at løse nogle opgaver. "Så vi kommer væk fra det der med at vi er nogle der gør noget for andre, men vi gør noget sammen", siger Lone.

I Kringlebakken er brugerne med til at bestemme indholdet af ture og fredagscaféer, og der er blevet skabt en styregruppe af brugerkvinder, som er med til at bestemme hvordan fremtidens kringlebakken skal se ud. Disse finder på nye aktiviteter, f.eks. lektiecafé for mor og barn. Dette initiativ opstod på baggrund af et ønske hos brugerne om at kunne hjælpe deres børn med lektierne. "De initiativer der kommer fra brugerne her har højst prioritet", siger Birgith Rasmussen.

I Kvindemuseets mentornetværk forsøger man at skabe så ligeværdige relationer som muligt. Susanne påpeger dog, at der altid er en magtrelation i det, at der er en, der spørger, og en der har svarene. Kvinderne er dog ligeværdige i det, at de mødes menneske til menneske, og mentorer anskuer mentees som stærke kvinder med ressourcer, som blot har nogle udfordringer i deres nye land. Endvidere er det, at mentee er hovedperson og sætter dagsorden en måde at udligne magtrelationen. Birgith fra Kringlebakken

påpeger, at ligeværdighed starter indefra, og mener, at der i projekter som efterstræber ligeværdighed er vigtigt at løbende gøre sig overvejelser og arbejde med de fordomme man opdager, man har undervejs.

Flere af de interviewede gør opmærksom på, at der kan opstå magthierarkier mellem forskellige indvandrergrupper. En metode til at håndtere dette er at skabe rammer som gør at deltagerne er afhængige af hinanden og bliver nødt til at arbejde sammen som en gruppe for at gennemføre øvelsen. Et eksempel er Kringlebakkens årlige fotoprojekt. Her deltager alle i huset (ledelse, medarbejdere, frivillige og brugere) i kreativ produktion af f.eks. valgplakater eller pladecovers.

I Trampolinhuset arbejdes der på at få skabt en kultur som er i stand til at åbne for enhver ny tilkommer. Morten mener, at "demokrati er noget man skal forstå på sin krop. Man skal kunne mærke at man er accepteret." Ifølge Morten skal man føle på sin krop, at man er villet og velkommen, og at demokrati ikke blot er for de andre. På det ugentlige husmøde praktiseres og udvikles nærdemokrati, når alle deltagere har mulighed for at gøre sin stemme hørt og give udtryk for sin holdning. Møderne afholdes på engelsk, og deltagerne tolker til hinanden. I de frivillige fællesskaber jeg har været i kontakt med bruges tolke flittigt ved oplæg og debatter. Brug af tolke skaber mulighed for at også dem, der ikke forstår dansk eller føler sig tryk ved at tale dansk, kan stille spørgsmål og deltage aktivt, samt at frivillige med flygtning og indvandrerbaggrund kan bringe deres ressourcer i spil som tolke. Birgith fra Kringlebakken påpeger dog, at der ved tolkning af personlige samtaler kræves professionelle tolke for at sikre, at indholdet ikke fordrejes.

Ovenstående eksempler viser hvordan frivillige fællesskaber efterstræber ligeværdige møder og søger væk fra godgørenhedstanken, hvor nogle er givere og andre er modtagere af hjælp. De nye borgere er med til at sætte dagsorden.

Aktiviteter og kultur møder

De frivillige fællesskaber har gode erfaringer med at samle deltagerne omkring aktiviteter, hvor forskelle i sprog og kultur bliver underordnet. I det følgende præsenteres et par eksempler.

Integrationshuset Kringlebakken har et årligt tilbagevendende fotoprojekt i samarbejde med fotograf Pirita Taskinen. Pirita mener, at en af de faktorer, der gør projektet vellykket er, at alle i huset er fælles om projektet. Ledelse, medarbejdere, frivillige og brugere arbejder kreativt sammen gennem billedsprog. Pirita mener at: "Med sprogvanskeligheder er det godt at arbejde med noget konkret, noget man kan have i hænderne". I fotoprojektet får kvinderne lov til at være kreative og arbejde med sig selv som en del af samfundet. Projektet resulterer hvert år i en vandrende udstilling, som bl.a. har været på Københavns Rådhus, Empire Bio, en international skole i Finland og på Nationalmuseet. I fotoprojektet har Kringlebakkens kvinder f.eks. lavet valgplakater, filmplakater og pladecovers. Det kreative arbejde med at lave valgplakater fungerer som en indgang til at lære om hvordan det demokratiske system fungerer. I år 2013 arbejdedes der med temaet "A million dollar lady". Her fik deltagerne taget billeder af sig selv i profil. Billederne blev trykt på guldmønter (af pap) med silkesløjfer og blev udstillet bl.a. på Københavns Rådhus. En af disse mønter blev efterfølgende optaget i Nationalmuseets møntsamling. Birgith Rasmussen fra Kringlebakken mener at: "Det bliver en anden form for kulturarv og fortælling når der hænger en guldmønt med en indvandrerkvinde på". At arbejde kreativt med billedsprog er en måde at give kvinderne synlighed og en aktiv stemme i samfundet.

Gennem aktiviteter bliver forskelle i sproglige forudsætninger nedtonet, og aktiviteter og oplevelser kan samtidig skabe kultur møder. Linda Sommer, frivillig i Red Barnets Familieoplevelsesklub på Lolland fortæller,

at deres ture til museer, naturcentre etc bliver godt taget imod af både danske og nyankomne syriske familier. I deres klub er det de danske familier, der er socioøkonomisk sårbare, og de syriske familier, som kommer fra veluddannede hjem. Når deltagerne mødes og deler oplevelser, som er nye for dem alle sammen, bliver forskelle nedtonet. I mødet med historien bliver alle deltagere nulstillet og oplært. "Børnefællesskaber, de tænker ikke i kasser, det er os voksne der er mere kassetænkende", siger Linda. Hermed danner aktiviteterne og oplevelserne ramme om kultur møder. Olga Dysthe, professor i pædagogik ved Universitetet i Bergen, omtaler kultur mødet som noget helt grundlæggende for medborgerskab (Haas 2016:26). Hun mener, at det er i mødet med andre, at refleksion og fordybet forståelse for egen og andres kulturer opstår. Mouritsen påpeger, at medborgerlig inklusion forudsætter at nye borgere og andre minoriteter forsikres om at medborgerskabet virkelig er for alle (Mouritsen 2015:14). Han mener, at en accept af den forskellighed, der karakteriserer det globaliserede samfund, er en betingelse for medborgerlig inklusion. Morten fra Trampolinhuset fortæller, at der i huset findes én regel som er ubrydelig, og at denne er betingelsesløs gensidig respekt. Ifølge Morten er dette grundlaget for kultur mødet.

I frivillige fællesskaber bruges aktiviteter til at samle mennesker om det de har tilfælles på tværs af kulturelle forskelle. De frivillige har gode erfaringer med at skabe kultur møder omkring aktiviteter og oplevelser og påpeger, at respekt for forskelligheder er en forudsætning for kultur mødet.

Socialt samvær

”Selvom oplæggene tiltrækker, kommer mange for det sociale. Når vi leger sammen interagerer vi på en uformel måde. Det gør det nemmere at komme næste gang, når man kender nogle ansigter”, siger Kirstine, frivillig i DFUNK.

Ved DFUNKs temaarrangement Ung i Danmark vægtes både det faglige og det sociale højt. Kirstine, som er frivillig fortæller, at socialt samvær fungerer som trækplaster for både frivillige og flygtninge. En af de nye borgere fortæller mig, at han primært kommer for at være sammen med andre unge. Ved arrangementet er der vekselvis faglige og sociale indslag som oplæg, planlagte lege, historiefortælling og fællesspisning. Med indslaget historiefortælling gøres der plads til, at deltagerne kan fortælle noget fra deres eget liv relateret til dagens tema.

Linda Sommer fra Red Barnets Familieoplevelsesklub fortæller at de frivillige faciliterer at forældre og børn kan være sammen om nogle aktiviteter og oplevelser, de måske ikke ville have fået ellers. Dette kan f.eks. være en tur til svømmehallen, udflugter til museer eller at spille spil og lave juledekorationer. Et måltid mad er en fast del af sammenkomsterne. I familieoplevelsesklubben styrkes relationer både i og mellem de deltagende familier. Som frivillig sætter Linda pris på, at de har det sjovt sammen, og mener, at der dannes nogle stærke sociale relationer. Hun siger: ”Ligesom man har en familie er de her mennesker nogle man glæder sig til at gøre noget for og at møde igen.” Linda illustrerer de sociale relationer ved at fortælle, at buschaufføren, som kører dem på ture har sagt, at ”ved den første tur (i år 2012) var han ikke i tvivl om hvem der var i familie med hvem, men i dag, når de hopper på bussen, så aner han ikke hvem, der er sammen. De sætter sig på skødet af hinanden og det er en stor pærevælling”.

De sociale (og i nogle tilfælde familielignende) relationer, som opstår på tværs af sproglig og kulturel baggrund, skaber en samværsform, hvor gensidig afhængighed opstår og forudbestemte roller udfordres (Bygballe & Kirchner 2017:107). Etnolog Marie Sandberg fra forskernetværket Helping Hands foreslår, at museerne kan lade sig inspirere af det, der ser ud til at fungere i de frivillige fællesskaber og kombinere dette med museernes genstandsfelt og gode erfaringer. Hun foreslår, at medborgerhuskonceptet kunne være nøglen til at ramme den nye målgruppe, og reflekterer omkring museerne kan lægge mindre fokus på formidling og mere fokus på socialt samvær og samskabelse. Kunne museerne gøre brug af de nye borgeres ressourcer ved at udforske en samkuratorisk praksis, spørger hun, og påpeger, at man kan komme langt med en hverdagspragmatisk tilgang. Mange frivillige fællesskaber samles omkring at lave mad eller at spise mad, og flere af de frivillige fællesskaber har erfaring med at starte cateringvirksomhed. Mad og socialt samvær som samlende elementer kan med fordel udforskes og udvikles i museumsregi.

Hvad gør initiativer bæredygtige?

I det følgende gøres opmærksom på frivillige fællesskabers erfaringer med hvad der gør, at initiativer bliver bæredygtige eller mindre vellykkede. Der gøres opmærksom på vægten af at tage udgangspunkt i de nye borgeres behov, at skabe rammer med plads til at deltagerne er medskabere af indholdet, at skabe fleksibilitet, samskabelse, læring og socialt samvær for at tiltrække og fastholde unge, samt at skabe kvindegupper og inkludere børn, for at tiltrække nyankomne kvinder. Disse erfaringer harmonerer med et brugerorienteret perspektiv, hvor udgangspunktet i brugernes behov og praksisser anskues som værende nøglen til bæredygtighed.

De nye borgeres behov

Morten fra Trampolinhuset beskriver, at flere IT kurser og teaterkurser har fejlet pga. instruktørens manglende forståelse for deltagernes situation. Han betoner vægten af at instruktøren har gode kommunikative evner og karisma. Andre initiativer (så som et cykelværksted) har fejlet pga. for dårlige faciliteter. Birgith fra Kringlebakken fortæller, at de aldrig har haft succes med kreative aktiviteter, så som syning etc, da kvinderne i huset ikke interesserede sig for disse aktiviteter, men syntes de var kedelige og spild af tid. Gruppeterapeutiske sessions og selvudviklingsgrupper har heller aldrig været vellykkede.

Flere af de interviewede betoner vægten af at tage udgangspunkt i de nye borgeres behov, og lade disse være styrende for aktiviteter og tilbud. Ifølge Lone fra Frivillignet er de største behov sprog, netværk og rådgivning. Dansk Flygtningehjælps kerneaktiviteter er derfor samtaletræning, rådgivning, lektiecaféer og netværksskabende. Trampolinhusets

kerneaktiviteter fokuserer også på disse behov, og tilføjer demokratisk medborgerskab og adgang til arbejdsmarkedet til listen over de nye borgeres behov. I DFUNK betones derudover det sociale samvær som et behov hos de unge. Ifølge LBBs evalueringsrapport er det vigtigt at indledningsvis have fokus på den sociale dimension i frivilligtillbud, da mange nye borgere frygter isolation og efterspørger at indgå i danske fællesskaber. Samtidig kan de sociale netværker, der skabes, være en vej for nye borgere ind i beskæftigelse (LG InSight 2017:8).

De frivillige fællesskabers erfaringer viser, at bæredygtighed fremmes ved at tage udgangspunkt i de nye borgeres behov og interesser, og de faciliteter man har til rådighed.

Rammer og tomrum

Lone Tinor-Centi beskriver, at DFH har gode erfaringer med et naturprojekt, hvor DFH lancerede et koncept om at få flere flygtninge ud i naturen. De beskrev projektet via deres nyhedsbrev, og skabte kontakt til 10 frivillige, som selv kunne planlægge ture ud i naturen i deres lokalområder. Hun mener, at "[Det værste man kan gøre er at komme med en masterplan oppefra og uddelegere roller](#)". Det er m.a.o. en god idé at skabe nogle rammer, men ikke at definere indholdet på forhånd, og at invitere frivillige (med og uden flygtningebaggrund) og nye borgere til at være med til at udvikle indholdet.

Trampolinhuset arbejder med faste og variable aktiviteter, og gør plads i programmet til at frivillige kan komme med nye initiativer. De faste aktiviteter er bl.a. køkken, rengøring, sprogundervisning, rådgivning, husmøde og demokrati workshop. De variable aktiviteter udformes på baggrund af hvilke kompetencer

de frivillige i huset kommer med, og kan være alt fra yoga eller creative writing til psykologisk rådgivning eller bibelstudiegruppe. De nye borgeres ressourcer er en integreret og synlig del af huset, gennem etableringen af bl.a. et skrædderi og en frisør. Morten siger, at

”De ressourcer de frivillige kommer med skal vi selvfølgelig gøre plads til, fordi det er de frivillige der skaber huset. Vi har skabt rammen om og vi har sat nogle retningslinjer for hvordan kulturerne skal sameksistere og hvordan vi kan interagere med hinanden, men det er de frivillige der skaber huset, i den rammen.”

En udfordring som gør, at initiativer fejler, er når det ikke lykkes at finde tidspunkter som passer såvel de nye borgere, de frivillige og organisationen. Morten fra Trampolinhuset fortæller, at det ikke lykkedes husets skrædderi at lave en ugentlig åbningstid, da kunderne kommer på alle andre tidspunkter. En forudsætning for at disse initiativer skal fungere på trods af denne udfordring er, at det er muligt at lave individuelle aftaler udenom de ”faste” åbningstider.

De frivillige fællesskabers fleksibilitet og evne at kunne transformeres i takt med at behov og deltagere ændres kan betragtes som en faktor, som fremmer deres bæredygtighed (Bygballe & Kirchner 2017:105). De initiativer som bliver vellykkede er dem, hvor der bliver etableret gode

rammer og gjort plads til at deltagerne kan være medskabere af indholdet.

At tiltrække og fastholde unge

I og med at over halvdelen af de nye brugere i asylsystemet er unge mellem 15-30 år, er unge mænd

også i flertal i flere af de frivillige fællesskaber. Mange af de unge nye borgere er socialt isolerede og har et stort behov for at møde andre unge (med og uden flygtningebaggrund) og skabe et fællesskab omkring aktiviteter, for at få et frisk pust i hverdagen (DFUNK 2017). I DFUNK har man gode erfaringer med at skabe koncepter, hvor de unge nye borgere er medskabere af indholdet og bliver en del af et fællesskab, samt koncepter hvor der både er plads til socialt samvær og læring. DFUNK tilbyder f.eks. sommerhøjskole, workshops i storytelling, hvormed unge med flygtningebaggrund bliver klædt på til at fortælle om deres erfaringer fra scener, fælles madlavning og -spisning, fritidsaktiviteter og film- og debat aftener. Morten fra Trampolinhuset fortæller, at mange af deres frivillige er unge studerende, som kommer for at lære, ikke for at udøve godgørenhed. I Trampolinhuset er øvelsen at oprette lige og demokratiske relationer, og den kropslige erfaring af demokrati er det, de frivillige tager med sig videre.

Kristian Krogh Hansen, udviklingskonsulent og rådgiver i Center for Frivilligt Socialt Arbejde mener, at man bør skabe rammer som gør, at de unge frivillige fastholdes. Ifølge Kristian har de unge frivillige brug for hurtig kommunikation, at blive hørt, få ansvar, opleve tillid, opnå kompetencer de kan tage med sig videre, samt at få konkrete opgaver, som er meningsfulde for dem selv og for andre (Frivilligrådets temadag). De unge vil kunne indpasse aktiviteterne der, hvor de har huller i kalenderen, og har derfor krav om fleksibilitet.

Kvindegrupper og inklusion af børn

Flere af de frivillige fællesskaber beskriver social kontrol som en udfordring i inklusionen af nyankomne kvinder. Trampolinhuset har gode erfaringer med en kvindeklub, hvor kun kvinder (og deres børn) er velkomne. Kvindeklubben startede på grund af den sociale kontrol, som kvinder fra asyllejrene oplevede, da de vendte

Morten siger, at:

”Folk skal komme for at lære noget. De skal opleve at det er sjovere at være her end at være der hjemme. Programmet skal være så vedkommende så folk ikke kan lade være med at dukke op”.

Birgith mener, at

”Integration er når mennesker mødes. Og nogle gange skal man lave nogle rammer omkring at det kan lade sig gøre”.

tilbage efter en tur til København. Kvindeklubben tilbyder et frirum og empowerment, og har i år startet sin egen cateringvirksomhed, Sisters Cuisine.

god ide at sætte fokus på børns aktiviteter for at mødes om fælles referencer. Birgith siger, at ”Netværk opstår ud fra hvad vi har tilfælles, og noget af det som mennesker med børn brænder allermost for, det er deres børn”. Birgith påpeger, at sprogvanskeligheder kan blive en udfordring, hvis parterne ikke har et fælles sprog, og ikke er vant til at kommunikere uden ord. Endvidere mener hun, at det kan være en stor hjælp, at begge parter sætter sig lidt ind i at andre kan anskue verden på en anden måde, f.eks. at høflighedskoder er forskellige i forskellige lande. Hun mener, at man hurtigere kommer ind på livet af hinanden hvis man optræder respektfuldt.

Efter noget tid i kvindeklubben begynder nogle af kvinderne at benytte resten af husets aktiviteter, hvorfor kvindeklubben kan ses som et første skridt til inklusion i det frivillige fællesskab og i samfundet generelt. En præmis for kvindernes deltagelse i Trampolinhusets aktiviteter er, at de kan tage deres børn med. Børn som bor i asylcentre skal nemlig hentes senest klokken 14 fra Røde Kors institutioner. Dette kan kvinderne ikke nå, hvis de tager ind til København. Derfor kommer børnene ofte med til Trampolinhuset. Børnene kan blive passede af frivillige i husets børnehjørne, imens forældrene er til rådgivning eller sprogundervisning.

Kringlebakken, som er et hus udelukkende for kvinder, har også god erfaring med at inkludere børn. Birgith mener, at mange nyankomne kvinder kommer fra kulturer hvor man ikke har for vane at lade børnene passes af andre end deres mor. At inkludere børnene bliver dermed en måde at undgå at kvinderne isoleres i hjemmet. Kvinderne kan tage sine børn med, f.eks. til vælgermøde op til kommunalvalg, og huset har deres egen vuggestue, hvor børnene kan blive passet imens mor går til danskundervisning. En udfordring i arbejdet med denne målgruppe er, at små børn ofte bliver syge, hvor mødrene bliver hjemme. En løsning på dette problem er at skabe rammer, hvor kvinderne kan være med, selvom de ikke kan komme hver gang. Birgith fra Kringlebakken ser et stort potentiale i CULINN projektets idé om et familiekoncept, hvor en dansk familie og en nyankommen familie mødes og oplever børnenes museum sammen. Hun mener, at det er en rigtig

Praktiske hensyn - Økonomi, tid og sted

Her præsenteres nogle praktiske hensyn som museer kan have gavn af at være opmærksomme på ved udvikling af koncepter for og med nye borgere.

For nye borgere med snæver økonomi kan museernes entréafgifter og dyre transportudgifter udgøre forhindringer for at komme på museer. I DFUNK og Trampolinhuset refunderer man deltagerens transportomkostninger. Hannah Aas Tyrel, dansklærer på Kringlebakken har oplevet, at nyankomne kvinder, som besøger museer i forbindelse med et arrangement, ikke har råd til at vende tilbage med deres familie. Kvindemuseet i Aarhus har afprøvet en løsning på denne udfordring. De tilbyder mentor og mentee et års gratis medlemskab til museet. Dermed har de en aktivitet og et rum de er sammen om. De kan mødes i museets café eller se udstillingerne sammen. De kan også vende tilbage sammen med deres familier hver for sig, hvis museet vækker mersmag. Dermed opstår et tilhørsforhold til museet. Målsætningen er, at mentorer også kan vise mentees andre dele af Aarhus kulturliv, og dermed hjælpe menteen med at lære byen og samfundet at kende.

I samarbejdet med nye borgere kan det være en fordel at være forberedt på, at det kan være en udfordring at få folk til at dukke op til tiden. "Man er ikke samme tidsrytter i andre lande (...) Vores brugere kommer lidt som vinden vender", siger Birgith fra Kringlebakken. Dette har været en udfordring f.eks. i forbindelse med indkøring i Kringlebakkens vuggestue. Utilregnelighed er også en udfordring for dem, der arbejder med unge. I DFUNKs frivilligruppe ved de aldrig på forhånd hvor mange eller hvor få der dukker op ved arrangementet. Krav om tilmelding har ikke ændret på, at deltagerantallet svinger og er utilregneligt, hvilket det også i Red Barnets familieoplevelsesklub har erfaret. Dette skaber udfordringer f.eks. omkring indkøb af mad.

Alma Bekturganova Andersen fra VKC og VK påpeger, at det kan blive svært, at få indvandrerkvinder ind på museerne. Hun foreslår, at museerne kan tage ud til f.eks.

kvindeorganisationer i udkanten af byen, for at nå dem. Riksutställningars rapport viser, at museers fysiske forflytning ud til der, hvor medborgerne er, har givet markante resultater på såvel antallet af deltagende medborgere og diversiteten af medborgere. Queens Museum i New York har en "community organizer" ansat og arbejder der, hvor medborgerne er, og med de problematikker som optager lokalsamfundet. Museet samarbejder med lokale organisationer og virksomheder, og målsætningen er at blive et centrum for fællesskab, engagement og positiv samfundsforandring (Riksutställningar 2014:29). Hello Museum i Korea har årligt ca. 50.000 besøgere på museets adresse, og derudover 110.000 besøgere på deres udstillinger og events udenfor museet. Ifølge rapporten har museerne potentiale til at være mødesteder og skabe mødesteder også udenfor det museale rum (Ibid:43). Et eksempel på dette er Göteborgs Stadsmuseum i Sverige, som benyttede sig af "mobile museer" med deres udstilling "Vi är romer". De placerede meget af deres virksomhed i forstæder, hvormed de nåede helt nye målgrupper, som ikke ville være kommet hvis udstillingen var på museet. Udover placeringen havde det betydning at udstillingen var gratis, da der kom mange børn, som ellers ikke ville have kunnet deltage (Ibid). Riksutställningars rapport beskriver hvordan museerne har gjort sig relevante for flere og oplevet et stigende besøgerantal ved at tage ud til der, hvor folk er.

Opsummering af rapportens konklusioner

Nærværende rapport gør opmærksom på en række præmisser, principper og praksisser som gør sig gældende i frivillige fællesskaber. Som opsummering præsenteres her en liste med punkter, som museer med fordel kan være opmærksomme på ved etablering af samarbejder og udvikling af koncepter, som involverer frivillige fællesskaber.

Ved opstart af samarbejder, bemærk at:

- Nye borgere indgår som deltagere og som frivillige i frivillige fællesskaber, og er med til at sætte dagsorden.
- De nye borgeres frivillige engagement skaber værdi for såvel den enkelte som for andre borgere, nye som gamle.
- De tre motivations S'er (Sjovt sammen om sagen) kan bruges til at tiltrække og fastholde frivillige,
- Frivillighedens præmisser bør respekteres for at skabe gode samarbejder, herunder at frivillighed er midlertidig og at frivillige arbejder på andre måder end det offentlige,
- Samskabelse kan skabe bæredygtighed, men lokale præmisser og behov bør være styrende for valg af samarbejdsform,
- At inddrage frivillige i idéudviklingen kan føre til ejerskab og bæredygtighed,
- Det kræver tid og ressourcer at etablere gode kontakter til målgruppen

Ved udvikling af koncepter, vær opmærksom på at:

- Ligeværdighed er et bærende princip i frivillige fællesskaber,
- Koncepter kan med fordel skabe plads til at deltagerne er medskabere af indholdet,
- Aktiviteter og oplevelser (f.eks. for børnefamilier) kan bruges til at samle mennesker om det de har tilfælles, på tværs af kulturelle forskelle, og danne ramme om kulturmøder,
- Socialt samvær kan bruges som trækplaster, især for unge,
- Etablering af kvindegrupper og inklusion af børn kan tiltrække nyankomne kvinder,
- Refundering af transportudgifter og gratis entré til museer kan gøre det muligt for nye borgere at deltage,
- At museerne tager ud til de lokalområder, hvor de nye borgere er, har positiv effekt på deltagerantallet,
- Bæredygtige initiativer skabes ved at tage udgangspunkt i deltagernes behov, interesser, kompetencer, samt de faciliteter man har til rådighed.

Ifølge Mol & Law er styrken ved en liste, at den anerkender, at den ikke er fuldstændig dækkende, men forbliver åben (Mol & Law 2002:14). Denne liste kan derfor med fordel bygges videre på af andre, som gør erfaringer med frivillige fællesskaber. Listen kan dermed udvikles forskelligt i forskellige lokale kontekster, og derigennem være med til at skabe et godt afsæt for museernes udvikling af bæredygtige koncepter.

Litteratur og artikler

Damsholt, Tine & Jespersen, Astrid Pernille (2014): "Innovation, resistance or tinkering" I: *Ethnologia Europaea, Journal of European Ethnology*, Vol 44:2, København, Museum Tusculanum Press.

Löfgren, Orvar; Ehn, Billy (2010): "Kulturanalytiske arbejdsmåder" I; *Kulturanalyser*, Klim, Aarhus.

Frovin, Suzette (2017): "Ny rapport: Frivillige vil have det sjovt!" Center for frivilligt socialt arbejde, se <https://frivillighed.dk/viden-og-fakta/artikler/ny-rapport-frivillige-vil-have-det-sjovt> [set d. 18. december 2017]

Goll, Morten (2017): "Nyt projekt skal skabe jobs til asylansøgere", *Trampolinehuset - Historier*, se <https://www.trampolinehouse.dk/historier/2017/9/7/nyt-projekt-skal-skaffe-jobs-til-asylansgere> [set d. 13. december 2017]

Korsgaard, Ove; Sigurdsson, Lakshmi; Skovmand, Keld (2008): *Medborgerskab – et nyt dannelsesideal?* Religionspædagogisk forlag, Frederiksberg

Mol, Annemarie; Law, John (2002): "Complexities: An Introduction", I: *Complexities: Social Studies of Knowledge Practices*, Duke University Press.

Mouritsen, Per (2015): *En plads i verden*, Gyldendal

Nørregaard, Dorte (2016): "7 erfaringer med samarbejde og samskabelse", Center for frivilligt socialt arbejde, se <http://frivillighed.dk/viden-og-fakta/artikler/7-erfaringer-med-samarbejde-og-samskabelse> [set d. 18. december 2017]

Materiale

Bygballe, Line Steen; Kirchner, Lydia Maria (2017): Volunteering for change, Masters Thesis, Københavns Universitet

Center for frivilligt socialt arbejde (2017) Sådan starter en ny forening, se <https://frivillighed.dk/guides/saadan-startet-i-en-ny-forening> [set d. 18. december 2017]

DFUNK (2017): Det gør vi - Aktiviteter med flygtninge, se <http://www.dfunk.dk/det-goer-vi/aktiviteter-med-flygtninge/ung-asyl/> og <http://www.dfunk.dk/det-goer-vi/aktiviteter-med-flygtninge/ung-til-ung/> [set d. 18. december 2017]

Haas, Claus (2016): Evalueringsrapport: Museer og kulturinstitutioner som rum for medborgerskab, Danmarks institut for pædagogik og uddannelse, København

Haider, Suleman (2016): Integration – Hvilken rolle kan civilsamfundet spille? 12 lokale historier til inspiration, Frivilligrådet, Rådet for etniske minoriteter, se <http://rem.dk/radet/publikationer/integration-hvilken-rolle-kan-civilsamfundet-spille> [set d. 18. december 2017]

Frivillighedschartret (2013): Frivillighedscharter - Charter for samspil mellem den frivillige verden og det offentlige, Økonomi- og indenrigsministeriet, Ministeriet for børn, ligestilling, integration og sociale forhold, Kulturministeriet, Ministeriet for sundhed og forebyggelse se <http://www.frivilligcharter.dk/sites/default/files/attachments/Frivillighedscharter.pdf> [set d. 18. december 2017]

Frivilligrapporten 2016-2018, Tal om det frivillige Danmark, Center for frivilligt socialt arbejde, https://frivillighed.dk/files/media/images/2017_kommuneundersogelse/tal_om_kommuner_og_frivillighed_baggrundsrapport_nov17_002.pdf [set d. 18. december 2017]

Idékatalog Frivillighedscharter (2014): Idékatalog i forbindelse med Charter for samspil mellem den frivillige verden og det offentlige, Økonomi- og indenrigsministeriet, Ministeriet for børn, ligestilling, integration og sociale forhold, Kulturministeriet, Ministeriet for sundhed og forebyggelse https://kum.dk/fileadmin/KUM/Documents/Nyheder%20og%20Presse/Pressemeddelelser/2014/Idékatalog_samarbejde_ml_frivillige_vedren_og_det_

[offentlige2014.pdf](#) [set d. 18. december 2017]

Jørgensen, Anne Lejbach; Møllebro, Jaspar Voigt; Rasmussen, Mahasiah (2017): Lokalsamfundet Bygger Bro, Det gode samarbejde om at modtage flygtninge i kommunerne mellem civilsamfund og kommune, Røde Kors, Dansk Flygtningehjælp, Udlændinge- og Integrationsministeriet. Se <https://flygtning.dk/media/3167003/metodekatlaog-til-web-ny-link.pdf> [set d. 18. december 2017]

LG Insight (2017): Lokalsamfundet bygger bro, Evalueringens konklusioner og anbefalinger, se https://flygtning.dk/media/3158462/lokalsamfundet-bygger-bro_konklusioner-og-anbefalinger_lg-insight-2017_final.pdf [set d. 18. december 2017]

Ny i Danmark (2017): Ansøg om permanent opholdstilladelse, se <https://www.nyidanmark.dk/da/Du-vil-ans%C3%B8ge/Permanent-ophold/Permanent-ophold> [set d. 18. december 2017]

Oxford Research (2016): Dokumentationsindsatsen - Civilsamfundet bygger bro, Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet, se <http://uim.dk/publikationer/dokumentationsindsatsen-civilsamfundet-bygger-bro> [set d. 18. december 2017]

Riksställningar (2014): Museerna och mångfalden -En analys av hur den svenska museisektorn kan stödja och ta vara på utvecklingspotentialen i det mångkulturella Sverige, Svenska Museer, Visby, se http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/undersokningar_och_rapporter/Museerna_och_mangfalden.pdf [set d. 18. december 2017]

Røde kors (2017): Håndbog til dig der leder netværksaktiviteter for frivillige og flygtninge, Røde Kors, København, se https://www.rodekors.dk/media/2718718/2171_ha%C2%A6endbog-DK_3_18012017-web.pdf [set d. 18. december 2017]

Shaheen, Buthaina; i Dali, Liv (2017): På sporet af den aktive medborger – En gruppe syriske flygtnings møde med Danmark og deres opfattelse af medborgerskab, CULINN, Kolofon, København

Simons, Nina (2016): The Art of Relevance, se <https://www.youtube.com/watch?v=NTih-l739w4> [set d. 13. december 2017]

